ՄԱՅԻՍ 25/7 ՅՈՒՆԻՍ 1904

Ա․ ՏԱՐԻ․ — ԹԻՒ 49

ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԻՒՆ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Բաժանորդագին 10 Ֆր. տարեկան

Հասցէ՝
Réd. du jour. „VERADZNOUTIOUN“.-Roustchouk
Ред. на в. „ВЕРАДЗНУТЮНЪ“. — Русе

ՔԱՄԵԼԵՕՆՈՒԹԻՒՆ

Յեղափոխականութեան ամենահետաքրքրաշարժ երեւոյթներից մէկը հայերիս մէջ քամելեօնութիւնն է։ Մի քանի «կուսակցութիւններ», ինչպէս, օր․, Կովկասում այս վերջին տարին բուսածները և հներից մէկը, այդ քամէլէօնութիւնը դարձրել են մինչև իսկ սկզբունք, որ առաջադրւում է նրանց կողմից իբրև իմաստութեան վերջին խօսք։ Ի հարկէ, կայ իմաստութիւն և՛ իմաստութիւն, և մենք բնաւ միտք չունենք քամէլէօնական իմաստութեան դափնիները պոկել իրանց արժանի ճակատներից։ Բայց և այնպէս, այդ իմաստութեան մէջ մենք տեսնում ենք մի–տեսակ ոճիր ընդդէմ գաղափարի և սրա սրբութեան։ Կարծես թէ մէկ անհաւատալի երազի մէջ ես գտնւում, երբ դիտում ես այն զանազան ու գոյնզգոյն գլխարկները, որոնցով վարդաւրւում են իրանց մեր հայ յեղափոխականներից շատերը Կովկասում։ Սոցիալիզմը, դէթ իբրև խօսք, այժմ մեծ մօդայի մէջ է նրանց մէջ։

Սոցիալիզմի բուռն հեղեղը եկել և իր յորձանքներով լուացել է հայկական իրականութեան մակերեւոյթը և դրա հողի տակից սկսել են դուրս ցցուել կեանքի հին արմատներն իրանց ամբողջ տգեղ մերկութեամբ և դըրանց հետ միասին առաջ են եկել նոր տունկեր՝ լիախոստում յօյսերով չքեղ բուսականութեան աճման ապագայում։ Եթէ ո՛չ գիտակցաբար, դէթ սոցիալիզմի աւելի և աւելի աճող հոսանքի ազդեցութեան տակ, հայ բուրժուական հասարակութեան մէջ առաջացել է մի–տեսակ ենթադրութիւն, մութ ու երկիւղած, որ սոցիալիստական գաղափարն այլ ևս կատարելապէս գրաւել է իր քաղաքացիական իրաւունքը մեր կեանքում և որ նա դարձել է այն կենտրոնական առանցքը, որի շուրջն է այսուհետև այլ ևս դառնալու հայկական հասարակական կեանքն իր ամեն հիմնական երեւոյթներով և նրա հասարակական–քաղաքական ճակատագրը։ Կոյրերն իսկ, առանց տեսնելու, իրանց ներքին մութ աշխարհում սկսել են զգալ, որ սոցիալիստական գաղափարն արև է, աղբիւր լոյսի ու ջերմութեան, կանոնաւորող մարդկութեան կեանքի շարժման, կենսատու սկզբունք ազատութեան և ապագայ հանրակենցաղի։ Սոցիալիզմն՝ իբրև ձգողական մի զօրութիւն, որ մագնիսի պէս դէպի իրան է քարշում ժամանակակից կեանքի ամեն երեւոյթները և ներկայացնում նրանց լուծումը. սոցիալիզմըն՝ իբրև ժամանակակից կենսական պայմանների բարդութիւններից դուրս գալու ուղին ցոյց տւող և մարդկութեան առաջ բացող ճանապարհ ազատ և անվախճան զարգացման, — սոցիալիզմն իր էութեամբ հանդիսանում է յեղափոխական և պահանջելով յեղափոխական գործունէութիւն՝ իր մէջ է ամփոփում ներկայ ժամանակիս յեղափոխական գաղափարը։ Եւ ահա ինչո՛ւ հայերիս մէջ այլ և այլ «կուսակցութիւններ» իրանց տեսնում են հարկադրւած ուղղակի կամ անուղղակի կերպով անւանել սոցիալիստ, հակառակ պարագային վըտանգ կրելով զրկուել յեղափոխական անունից, մէկ անո՛ւն, որը միայն կարող է տալ նրանց գոյութեան իրաւունք։ Բայց նըրանք սոցիալիստ չե՛ն, այլ հագած են սոցիալիզմի դիմակ, որի տակ թաքնւած կան ամեն քամէլէօնական գոյները — նացիոնալիստական, բուրժուական, մանրաբուրժուական, պարզ դեմօկրատական, և այդ բոլոր գոյները փոփոխւում են միջավայրի համեմատ, այսինքն տեղի, րոպէի, շրջանի, դէպքերի, յարմարութեան և անյարմարութեան համեմատ։ Եւ այդպիսով նրանց համար սոցիալիզմը դարձել է մէկ ապրանք, որ անցնում է ամեն ներկերի տակ և ծախւում «մուշտարիի» ճաշակի համաձայն։

Սոցիալիստական ազատարար ու վսեմ գաղափարն ու գործն այդպէս դարձնել քամէլէօնական պոռնկութեան մեկ առարկայ — յայտնւում է այդ կուսակցութիւնների մասն ու բաժինը։ Վիժւածքներ բուրժուական ու նացիոնալիստական զանազան խաւերի ու մթնոլորտի, այդ «կուսակցութիւնները» մինչև իսկ քաջութիւն չունեն համարձակաբար յայտարարելու իրանց գաղափարն ու հաւատքը, եթէ գիտակցութիւն ունեն դրանց մասին, և կամ ներկայանալու բացարձակաբար իբրև իրանց դասակարգի շահերի ջատագով։ Եւ իրանց քամէլէօնութեամբ, սոցիալիստական դիմակի տակ, նրանք ո՛չ միայն անօգուտ են հանդիսանում իրանց դասակարգի հասարակական շահերին, այլ ինչ մեծ կարևորութիւն ունի սոցիալ–դեմօկրատի համար — ծառայում են պրոլետարիատի դեռ անգիտակցական մասսայի մոլորեցման, և չեզոքում նրա գիտակցական մասի ջանքերի ուղիղ ընթացքը։ Պրոլետարիատը, որ պատմականապէս կրում է իրանում իրա և ամբողջ հասարակութեան կատարեալ ազատագրութեան գաղափարն ու գործը և դրանց գործադրութիւնը, այդպիսով, ա. դ. քամէլէօնական սոցիալիստութեան խառնիճաղանճի ջանքով դատապարտւում է զուրկ մնալու իր դասակարգային գիտակցութիւնից, իր պատմական ու հասարակական ինքնագործունէութիւնից, և ուրեմն իր պատմական միսիայի կատարելու պարտականութիւններից ու դերից, և անդամալուծելով այդ մտքով՝ գլորւում է նացիոնալիստական, մանրաբուրժուա–դեմօկրատական և այլ բուրժուական ճոռոմաբան քամէլէօնականութեան սպանիչ որոգայթը։ Ազգային շովինիզմի մանր բնազդները հրահրելով նրա մէջ, այդ քամէլէօնականութիւնը կերակրում է նրան, պրոլետարիատին, այլ և այլ շլացուցիչ միրաժներով և մի ոտքը կոխած Թիւրքաց–Հայաստանի հողի վրայ, միւս ոտքը դրած կովկասահայ իրականութեան վրայ, առաջինի ազգային կռուի պահանջի աղաղակներով լըցնում է նաև երկրորդի մթնոլորտը, ուր սակայն կռիւն ազգային չէ եւ չէ կարող լինել, այլ համառուսաստանի կռիւ է. սոցիալ-քաղաքական կռիւ է, որի դրօշը կըրում է պրոլետարիատն այսօր։ Լաբախաղաց քամէլէօննե՛ր, որոնք իրանց «յեղափոխական» ֆանֆարոնութիւններով ժողովրդային մեծ գործը դարձրել են բուրժուական ամենաժամանակին դիլլետանտիզմ, առանց ղեկավարիչ գաղափարի, առանց պարզած սկզբունքի, առանց որոշ դաւանանքի, առանց ուղղութեան այլանդակ խառնուրդ «ամեն բանից քիչ–քիչ» և ամբողջութեամբ ոչինչ. անգոյն անտաղանդ, անծրագիր։ Եւ դիմելով ռուսահայ պրոլետարիատին մենք ասում ենք. — Զգո՛յշ կաց. սոցիալիստ–ֆեդերալիստ, սոցիալիստ–նացիոնալիստ, սոցիալիստ–հայրենասէր և այլ մի շարք անուններ, որոնց միշտ կպած են սոցիալիստական գաղափարի նըկատմամբ դրւատումներ, բայց մի և նոյն ժամանակ սոցիալիզմն անւանող «մտացածին, երազ» և կամ «հիմա թողնենք այդ գաղափարը, նախ ազատւենք բռնակալ լծից և յետոյ տեսնենք թէ ինչ համ ու հոտ ունի սոցիալիզմը», բայց և միշտ պոռացող «մենք սոցիալիստներ ենք» և իսկոյն դրան կից արձակելով վայրենի աղաղակ՝ «Կովկասը կովկասցիների՛ն» — զգո՛յշ կաց, ռուսահայ պրոլետարիատ, այդ քամէլէօնական խառնիճաղանճից։ Սոցիալիզմի դիմակի տակ՝ դա վիժւածքն է այն բուրժուազիայի, որ քեզ կեղեքում ու շահագործում է այսօր և որն իր նոյն այդ վիժւածքների միջոցով ուզում է քեզ շահագործել նաև քաղաքական կռւում։ Նրանք՝ չե՛ն ուզում առաջացնել քո դասակարգային գիտակցութիւնը. դա կը սփռէր քո շուրջն այնպիսի մի լոյս, որ ատում են նրանք։ Նըրանք չե՛ն ուզում, որ քո քաղաքական կռւում առաջ գաս բերես քո դասակարգային շահերի պաշտպանութիւնն ու պահանջես գործադրութիւնը. դա հակառա՛կ է նրանց դասակարգի շահերին

ու տիրապետական տենչերին։ Ա՛յն, ինչ նրանք ուզում են, դա՛ քո յեղափոխական ոյժն է, որ նրանք կը ծառայեցնեն իրանց օգտին ա՛յսօր, իսկ վաղն ամեն տեսակ օրէնքներով կը բանակալեն. դա՛ քո ապստամբական կռուին է, որ նրանց ձեռքին կը լինի գործիք կառուցանելու ո՛չ թէ այն քաղաքական շէնքը, ուր դու ազատաբար կարողանաս ձգտել քո վերջնական սօցիալիստական նպատակներին, այլ ուր դու, տապալելով ցարիզմի-միապետութիւն, գտնես բուրժուազիայի բաստիլիայի խորում։ Այն, ինչ նրանք ուզում են, դա՛ քո արիւնն է, որ կը շահագործեն իրանց դասակարգի ազատագրութեան համար, ինչպէս այսօրուանից արդէն շահագործում են քո աշխատանքն իրանց հարստացնելու համար։ Զգո՛յշ կաց, պրոլէտարիատ. կազմակերպուիր ինքդ իբրև առանձին, դասակարգային քաղաքական կուսակցութիւն, միախառնած Ռուսաստանի Սօցիալ-Դեմօկրատիայի շարքերի հետ՝ յանուն ընդհանուր գործի. առա՛ջ եկ, իբրև քաղաքական ինքնուրոյն գործօն ոյժ՝ զինուած քո ձգտումների ու նպատակների ծրագրով և ընթանալով իբրև ինքնուրոյն մի բանակ ընդդէմ ցարիզմի, յանուն ռամկավարական ընդարձակ քաղաքական պահանջների՝ համաձայն սօցիալիստական գործունէութեան ազատութեան համար անհրաժեշտ պայմանների, յանուն վերջնական նպատակիդ, սօցիալիզմի, յետագայ իրականացման։ Եւ թո՛ղ, թո՛ղ այդ քաղքենական կուսակցութիւններն իրանց բուրժուական մտքովն ու ոգով. թո՛ղ, ինքդ անկախ քաղաքական մարմին, նրանք, այդ ապիկարները, թո՛ղ գործեն, եթէ կարող են առանց քեզ։ Ա՜հ, և այն ժամանակ, երբ նրանք կարողացան գործնականապէս յայտնել դէմ յեղափոխական զօրութիւն՝ ներկայացուցիչ ազատամիտ բուրժուազիայի, միայն ա՛յդ ժամանակ դու կարող ես, այս կամ այն առանձին ձեռնարկում ու դէպքում համաձայնութիւն կայացնել նրանց հետ ցարիզմի դէմ միացած կռուի ընթացքում։ Մի՛շտ, սակայն, զգո՛յշ կաց. սօցիալիստի դիմակի տակ թաքնուած այդ քաղքենական թիւնը գործնականապէս ու թէօրիապէս շարունակ արգելք ու դիմադրող է քո դասակարգային գիտակցութեան զարգացման և քո համախմբման իբրև քաղաքական որոշ, անկախ և ինքնուրոյն մարմին։ Դա նշանակում է՝ արգելք ու դիմադրող ձեռքդ տեսնելու քո դասակարգային այն զէնքերը, որոնցով դու պէտք է յաղթանակես ցարիզմը, տէր լինես քաղաքական ազատութիւններին և կատարես քո սօցիալիստական գործունէութիւնը, որն ուղղելով քո քայլերը դէպի քո ընդհանուր ազատագրութեան, քեզ հետ միասին ազատագրելու է նաև քո ամբողջ ժողովրդին, քո ամբողջ ազգին, բոլոր ազգերին, ամբողջ մարդկութեանը։

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿՈՎԿԱՍՈՒՄ

III.

Դաշնակցական ծրագրի էութիւնը

(շար. նախորդ թիւէն եւ վեր)

Կեղեքման եւ շահագործման դատապարտուած ժողովուրդը [ննջ իմաստով] չէ ճանաչում. չէ ընդունում այլ տանջանք, այլ ճնշում, բայց եթէ իր սեփական անձինը, իր նմանինը, իր վիճակին մասնուած հասարակական շերտինը։ Սօցիօլօգիական այդ ընդհանուր օրէնքին ծանօթ է բուրժուական իդէօլօգիան եւ դրա հետ միասին «ընկերական գիտութեան գրական օրէնքներու» վրայ հիմնած Դաշնակցական ծրագիրը։ Սակայն կապիտալիստական րէժիմի «իդէալական» վերակառուցումների սիրահարները հնարողական մեծ ընդունակութիւն ունեն. որպէսզի նուազեցնեն սօցիօլօգիական այդ օրէնքը, նրանք դիմում են ժողովրդի «թոյլ նեարդին»՝ տնտեսական շահին եւ դեմօկրատիզմին։

«Միայն առով (քաղաքական իրաւունքներ ձեռք բերելով) մենք չենք կարող սպառնալ աշխատաւորին՝ իր աշխատանքին լիակատար կերպով օգտուելու հնարաւորութիւնը։ Աշխատաւոր դասին շահերու դիմաց կանգնած է այժմ մըն ալ», (11) տնտեսական անհաւասարութեան ոյժը։ Եւ որպէսզի ցոյց տայ, թէ ծրագիրը «խեղճ աշխատաւոր ժողովրդի" շահերի պաշտպանն էլ է, ուտօպիստ հեղինակները յայտարարում են՝ «տնտեսական այդ չարիքին՝ տնտեսապէս կեղեքող դասին դէմ ալ կը կռուինք այժմ» (այժմ ?! 15)։ Բայց մոռանալով, որ այդ յայտարարութեամբ թերեւս վախեցնեն «աղնուականին եւ գռեհ իշխանաւորին», իսկոյն դարձնում են նրանք կռուի զէնքը բոլորովին թշնամու դէմ։ Միմիայն փողատէր-վաշխառու դասն է, որ «երկաթէ ճանկերով կը քամէ աշխատաւոր ժողովրդին արիւնը». միա՛յն այդ հրէշն է, որին „կը դիմէ թէ արդիւնաբերողը եւ թէ սպառողը, թէ աշխատանքի միջոցներու կարօտ աշխատաւորներ եւ թէ զուարճութիւններու համար ինկած ազնուականը“ (14)։ Ուրեմն յանուն «ազգաբնակութեան բոլոր խաւերուն» պէտք է հէնց այժմ կռուել այդ ընդհանուր վաշխառու տարրի դէմ։ «Ազգաբնակութեան բոլոր խաւերուն» էլ դուր կգայ ծրագրի այդ «իդէալիստական» կոչը. մանր ու միջին, բարձր ու ստորին մարդիկ ուրախ ժպիտով ձեռքները կշփեն, որ Դաշնակցական ծրագիրը բոլորի տնտեսական շահերի անխտիր պաշտպանն է. իսկ «ազգասէր եւ դէմօկրատ ինտելիգենցիան» ոգեւորուած թմբուկ կզարնէ՝ «տեսէ՛ք, դաշնակցական կուսակցութիւնը ամբողջ ազգի եւ մասնաւորապէս „խեղճ աշխատաւոր ժողովրդի“ շահն է պաշտպանում“…։ Բայց մեր ուտօպիստ հեղինակները զգում են, որ «խեղճ աշխատաւոր ժողովուրդը» միայն վաշխառուի դէմ կռուելով այնքան էլ գոհ չի լինի, որովհետեւ հէնց ինքը ծրագիրն է ասում, որ տնտեսական զարգացմամբ զարգանում է նաեւ տնտեսական անհաւասարութիւնը եւ միեւնոյն ժամանակ ինքն է ուզում տնտեսական զարգացման գործակցել, ուստի պէտք է նրան նաեւ յոյսերով ու խոստումներով կերակրել. պէտք է պղտորել նրա միտքը. հաւատացնելով, որ տնտեսական զարգացմամբ առաջ եկող «հարուստներու եւ աղքատներու միջեւ խոր անդունդի» առաջը պիտի առնէ դաշնակցական կուսակցութիւնը, գործ դնելով „ամեն միջոց պահպանելու գոյութիւն ունեցող համայնական սկզբունքները“, աշխատելով «տարածել համայնական սեփականութիւնը եւ համայնական աշխատանքը» (16)։ Այդ մանր-բուրժուական թոթովանքներով եւ „Հայաստանի հո՛ղին վրայ տեղական եւ պատմական հանգամանքներու ազդեցութեան տակ“ (19) ծագած համայնական ձեւերին երկրպագելով, ծրագիրը մանր գիւղացու եւ մանր արհեստաւորի ականջին ապագայ տնտեսական երջանկութեան քաղցր մեղեդի է երգում։ Իսր այդ „նարօդնիկական“ զառանցական «վարդապետութեամբ“ մեր „գիտնական“ ծրագիրը աւելի եւս է խրւել ուտօպիայի մէջ, քան այն «ուտօպիական վարդապետութիւնը», որից նա վեցերորդ էջում պոչը ծալել „за тридесять земель“ էր փախել։ Սակայն գիտէ՞ք ինչու համար է ծրագիրը տալիս տնտեսական այդ ունեցպտը. օ՜, աշխարհի սրբեր… „որպէսզի աւելի պատրաստ գտնուինք անցնելու հանրային այն կազմակերպութեան, որ այսօր վաղը պիտի հաստատուի տնտեսապէս աւելի զարգացած երկիրներու մէջ պրոլէտարիայի յեղափոխութիւնով“ (16. [!])։ Եթէ ուզենայինք այստեղ ցոյց տալ ծրագրի թէօրետիկական եւ տրամաբանական այդ բազմաթիւ սխալը, պիտի շատ հեռուն գնայինք. բայց ծրագրի հեղինակները արել են այդ «սխալը» կա՛մ անգիտակցօրէն՝ անտեղեակ լինելով «ընկերական գիտութեան գրական օրէնքներուն», կամ էլ գիտակցօրէն՝ ցանկանալով, որ ծրագիրը „կենսական“ լինի „տնտեսապէս աւելի զարգացած երկիրներու“ մէջ բխող յեղափոխական ձգտումների նկատմամբ։

Այսպէս՝ տնտեսական անհաւասարութեան» վերաբերմամբ, այսինքն

Ա. Յ. ԱՍՍՄԱՆ 2

ԶՈՒԼՈՒՄԸ

ԿՅԱՆՔՆ Է ԵՐԿՆՈՐՍ.

ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՊՕԷՄԱ.

Ազատութեան հայրը բռնութիւնն է,
Իսկ մայրը՝ անիրաւութիւնն.

(Շարունակութիւն)

Ա. ՏԵՍԱՐԱՆ

Բէհրամ ամու տան բակում, սաքուի վրայ նստած են ինքը՝ Բէհրամը, իր կինը՝ Զմրուխտ եւ մի քանի գիւղացիք։ Ամառային երեկոյ, մայլ երկընքի տակ։

Մի գիւղացի — (խորհրդաւոր կերպով դիմելով Բէհրամին).

Չէ՛, Բէհրամ ամի, իմ ասելն է՛ն է,
Նրան դիմադրել ու չը կատարել
Իր ցանկութիւնը՝ վա՛յ թէ չը կարանք
Ու այն ժամանակ …

Բէհրամ — (ընդհատելով նրան) Է՛յ դու բարեկամ,
Ես կարծում էի թէ հաւաքուել էք
Այս ծերութեան մէջ ինձ յուսադրելու
Եւ թեւ ու թիկունք ինձի դառնալու,
Որ կարողանամ գործ առաջ տանել
Եւ մեր համայնքի դատը պաշտպանել.
Մի անգամ ընդ միշտ այս զուլումներին,
Այս զրկանքներին խաղաղ վերջ դնել.
Բայց դուք եկել էք վախի սարուկներ,
Ձեր չաքիցը դուք եր՛ինչողներ.
Ալեւոր գլխիս քարոզ էք կարդում
Էլի համբերել ու կրկին կրել
Անլուր զրկանքներն այդ անիրաւի…
Է՛հ, բաւական չէ՞, իմ ջահիլ-ջիւան
Որդիքըս խլեց, տարաւ ու իրան
Ծորտ, սարուկ շինեց. եւ բաւական չէ՞
Ապրուստիս բոլոր, բոլո՛ր աղբիւրներն
Զորացուց խլաս, ձրագըս մարեց…
Հիմայ էլ լպիրշ իր ձեռքն է մեկնում
Դէպի իմ միակ, միա՛կ աչքի լոյս,
Միակ վերջին յոյս իմ կոյս աղջկան
Եւ ուզում նորան իր տունը տանել
Իբրեւ աղախին, իբրեւ ստոր հարճ
Ծառայեցնելու իր եւ իւրայնոց
Պիղծ հաճոյքներին… Նա ուրիշներին
Հրամայում է որ չաւազակեն,
Բայց ինքն աւազա՛կ… եւ աւազակից
Վատթար է վարւում . . .

(Զմրուխտն էլ ձայնակցում է Բէհրամին)

Միասին — Ա՛խ, անզօ՛ւթ Աստուած,
Մեր այս հասակին, ճերմակ գլխներիս
Էլ ի՛նչ զուլումներ ես դու բերելու…
Ի՞նչպէս համբերենք, էլ ո՞նց դիմանանք։

Գիւղացիք — Իրաւ են, եղբայր, ձեր տրտունջքները.
Գիւքի ամէն զուր է հակառակում.
Տանել համբերել է՛լ չի կարելի։

Բէհրամ — Ի՞նչպէս կարող է մարդ իր օջախի
Սրբազան պատուի, իր կոյս աղջկայ
Պղծուելն զգալ ու այն ձեռից տալ
Եւ իբրեւ ոչխար մինչ այդտեղ տակալ։

Գիւղացիք — Չէ՛, Բէհրամ ամի, դու միամիտ կաց,
Մենք բոլորս էլ ամուր ենք կանգնած
Պաշտպանելու հէնց թէ քո պատիւը.
Թէ միանգամայն եւ մեր նամուսը.
Մեր նախնի ազատ իրաւունքները…
Ո՞ր մէկիս գլխին էգ անիրաւը
Պատուհաս չեղաւ… Փառքով ու պատւով
Սկզբից նորան մենք ընդունեցինք
Մեր գլխին բէյա . . .

(փողոցից լսւում է մի քանի գնչուների երգը).

ԵՐԳ.

Սօլօ — Մենք կապրենք միշտ դաշտերում
Ուր ազատ է ու սիրուն.
Ուր երջանիկ է կեանքը
Եւ ինչող լո՛կ մեր կամքը.

Խումբը — Ուր խաղում ենք ու խնդում.
Ո՛չ ոք մեզ չէ արգիլում։

Սօլօ — Ո՛հ, ամենքն են նախանձում
Տեսնելով թէ ինչպէս մենք,
Որպէս ազատ թռչուններ,
Ճռւողում ենք դաշտերում

Խումբը — Եւ ապրում ենք միշտ սիրով,
Իրար ձեռք կարկառելով։

Սօլօ — Այդպէս երբէք ո՛չ մի հոգս
Մեզ չէ ճնշու՛մ կամ նեղում,
Կեցցէ՛, ապրի ցեղը մեր
Երջանիկ ու բաղդաւոր.

Խումբը — Թող նախանձին մեր բաղդին
Հարուստ, իշխան թագաւոր…

Գիւղացիք — (որ լուռ լսում էին այդ երգը).
Երանի՛ դորանց.
Ահա իսկապէս երջանիկ մի ազգ,
Որ ազատ, անհոգ, քչով բաւական,
Իրանց թափառիկ վիճակից միշտ գոհ
Ապրում են իրանց համար ինքնիշխան,
Սիրով իրարու ձեռք կարկառելով,
Իրարու թասիբ միշտ պաշտպանելով։

սոցիալ-տնտեսական քաղաքականութեան մէջ դաշնակցական ծրագիրը կանգնած է նոյպէս մաքուր-բուրժուական իդէօլոգիայի եւ ուսօպիական „սոցիալիզմի“ սկզբունքների վրայ։

Նոյն ազատամիտ «դաւանութիւնն»ունի ծրագիրը քաղաքականութեան ասպարիզում՝ պետութեան կազմակերպութեան խնդրում, որ արտայայտւում է բուրժուական դեմոկրատիզմով։ Նրա հէնց առաջին պահանջն է „ժողովրդական-ռամկավարական կառավարութիւն», հաստատուած «ամենն չափահաս բնակչի հաւասար ընտրողական իրաւունքին» [17] վրայ, որովհետեւ «ամբողջ կուլտուրական պատմութիւնը... ցոյց կուտայ՝ թէ յանձնել ամբողջ ժողովուրդին բախտը մէկ դասակարգի, որ իր կացութիւնը կարող է հաստատել ծագման, ֆիզիքական եւ նիւթական ուժի կամ թէ նոյնիսկ ուսման վրայ, տալ կառավարութեան ղեկը ո՛ր եւ է դասակարգի, կը նշանակէ այդ դասակարգը ճնշող տարր մ'ընել [16]։ Բոլորովին հեռու դասակարգային սկզբունքից յեղափոխութեան իդէօլոգիայի այդ դեղնցիկ եւ քաղցրահնչիւն «զուռնի» ձայնը թէ ինչ տոներից է բաղկացած, կարող է իսկոյն ըմբռնել նա, ով ամբողջ «կուլտուրական աշխարհի պատմութեան» հետ ծանօթ է, մանաւանդ՝ ով գիտէ այդ պատմութեան վրայ նայել ոչ թէ վերեւից դէպի ներքեւ՝ իդէալիստական աչքով, այլ ներքեւից դէպի վերեւ՝ իրական աչքով։ Պէտք չէ արխիւ ընկնել եւ անտղել բուրժուական դեմոկրատիայի գրի առնուած զանները. յիշեցնեմ օրինակ ֆրանսիական յեղափոխութեան մեծ մարգարէներին, որոնք իրենց թոյնոտ նետերը ուղղել էին "ծագման, ֆիզիքական եւ նիւթական ուժի» լրայ կառուցուած կառավարչական ձեւերին, եւ յեղափոխութեամբ ձեռք բերած այժմեան հասարակութեան „արդարութիւնները». կամ՝ երկրորդ խմպէրիայի ժամանակ գամբէտիստների՝ բուրժուական հասարակապետականների դեմոկրատական ծրագիրը... Ուրեմն հէնց նոյն „ամբողջ կուլտուրական աշխարհի պատմութիւնը“ ցոյց է տալիս, որ բուրժուական դեմոկրատիան հէնց որ հասնում է «իրական ուժի», դառնանում է իւր ծրագրին։ Հայ բուրժուական դեմոկրատիան չէ կարող ընդհանուր օրէնքից զարտուղել. հերաշքների հաւատալու դարն անցել է։

Այսպէս ուրեմն՝ Դաշնակցական ծրագիրը իր իրական-անմիջական այժմեականութեամբ, իտեալիստական ազգայնականութեամբ, ուսօպիական հեռանկարնոյ կանգնած է յեղափոխական բուրժուազիայի իդէօլոգիայի քաղաքական եւ սոցիալ-տնտեսական սկզբունքների վրայ։

Այժմ արդէն, երբ պարզեցինք մեզ Դաշնակցական կուսակցութեան ընդհանուր գոյնը, կարող ենք առանց խոչընդոտի հանդիպելու խօսել եւ նրա դիրքի մասին Կովկասում, որի վրայ կծանրանանք յաջորդ գրութեան մէջ։

Ս. Կասեան

ՄԻ ԿՈՂ

Մեր Ռուսաստանցի սոցիալ-դեմոկրատ ընկերները, որ գտնուում են այժմ Ակատուեվի տաժանակիր բանտում, հետեւեալ հրահրիչ ու բարձր կոչն են ուղղում Ռուսաստանի բոլոր յեղափոխականներին։ —

„Ապէտի նախընթաց օրը ցարի կառավարութիւնը երեսն է գալիս իր ամբողջ այլանդակերկութեան մէջ։ Նա շտապում է անել այն բոլորը, ինչ կարող է անել մի կառավարութիւն, որ մարմնացումն է ասիական դէսպոտիզմի եւ բուրժուազիայի ինտերէսների ծառայութեան։

„Գեղջկական մասսաների սովը ու աւերումը, հանուր ժողովրդի տգիտութիւնը, որ պահպանուում է տէրտէրների միջոցով. ալկոհոլիզմը՝ իբրև գլխաւոր միջոց տերունական հասոյթների. ղրաք, նաւաստիք ու լրտեսութիւն՝ իբրև գլխաւոր նիւթ տէրունական ծախսերի. դատապարտութիւններ մահուան, աքսոր, բանտ, տաժանակիր աշխատանք, մարմնային պատիժ. ատիկան ու ֆինօշենիկական կամայականութիւն. հարիւրաւոր բանւորների կոտորած (միապետութիւնը թշնամիներից—եապոնացիներից աւելի չէ խնայում ռուսական կեանքերը). դաւաճանութիւն՝ իբրև սիստեմատիկական քաղաքականութիւն բանւորական խնդրի շրջանում. գրգռումն ցեղական անմիտ թշնամութեան, եղբայրասպան գրգռումն մէկ ազգութեան միւսի դէմ. ներքին քաղաքականութիւնը՝ ապեկուլացիա ի հաշիւ ժողովրդի կուրութեան. կողոպուտ հայերի ազգային գոյքերի, վայրենի կոծանումն եւրոպական քաղաքակրթութեան Ֆինլանդիայում. կատարեալ և ընդհանուր քաղաքական տրկութիւն,—ահա՛ անկատար ցուցակն այն ամենի, որոնցով գծագրած կը լինեն պատմութեան էջերում ցարերի միապետութեան վերջին օրերը։

„Եապոնիայի հետ այս „հարկադրած“ պատերազմը — նրա վերջին խօսքն է. „հարկադրուած“ — աւազակային արտաքին քաղաքականութեամբ դժբախտ Զինաստանում!

„Ընկերնե՛ր, մեզ, հայրենիքից կտրուածներիս, խուլ կերպով հասնում են տեղեկութիւններ ժողովրդի վերաբերութեան մասին դէպի պատերազմը։ Մենք լսել ենք միայն պաշտօնական զեկուցումները հայրենասիրական զգացումների ոգեւորութեան մասին, ժողովրդի հաւատարիմ հպատակութեան ու շօվինիզմի ցոյցերի մասին։

„Եւ այդ օրգիայի մէջ ո՛չ մի ձայն գիտակցութեան, ո՛չ մի շեշտ յեղափոխական բողոքի։

„Այդպիսի բոպէ չէր, երբ մենք իշանք բեմից։ Մենք տեսնում էինք քաղաքային պրոլետարիատի մասսաներին, որ խաքնում էին իրանց խիստ ատելութիւնը դէպի միապետական խրմբակը։ Մենք թողինք յեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայինայն նախընթաց օրայ մէջ, երբ նա պատրաստում էր կազմել իրբև պրոլետարիատի համա—Ռուսաստանի քաղաքական կուսակցութիւն, մի եւ ամբողջական իր ծրագրով, հաստատուն իր կանոնաւոր կազմակերպութեամբ։ Մեր աչքի առաջ դեռ պայթեց, իբրև տարրերքի չեղած հողմ, գործադուլները հարաւում։ Մեր աչքով դեռ տեսանք, ինչպէս միապետութեան ծառաների ձեռքով աւազակաբար կողոպտուած և քաղաքական իրաւազրկութեան հանգոյցի մէջ խեղդուող դայլափառ ազգութիւնները Ռուսաստանում համակրանքով մեկնում էին իրանց ձեռքը յեղափոխական պրոլետարիատին, իբրև միակ ճշմարիտ մարտնչող ազգութիւնների ազատագրութեան, և դեռ մեր լսողութեան մէջ չէին խլացել գարնանային աւտաբեր փոթորիկների արձագանգները—ցոյցերը։

„Եւ ահա այժմ, առնելով մաղթանքների, աղօթքների, ուղերձների, ցոյցերի, հրճուանքների լուրերը, որոնք ողջունում են պատերազմական կոտորածը և դրա ստեղծիչ—կայսրին ու Սիբիրի միապետին, Կիշինեւի ցարին ու Վիլնայի դահճին, Լեհական, Հայկական, Ֆինլանդական, համա-Ռուսաստանի խեղդողին և այլն, և այլն, և այլն, — կարելի է կարծել, թէ ռուս պրոլետարիատը փոխուել ու դարձել է ոչխարների կոյր հօտ, որ՝ պատերազմի „խաղաղասէր“ ցարիզմի համար մի նոր շանթարգել է։

„Մենք չը գիտենք, թէ խակապէս դրութիւնն ինչ է, և լաւ գիտենք, թէ ինչ արժէք ունին կառավարական տուած տեղեկութիւնը դէպի միապետական խրմբակը։ Մենք թողինք յեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիայինայն նախընթաց օրայ մէջ, երբ նա պատրաստում էր կազմել իրբև պրոլետարիատի համա—Ռուսաստանի քաղաքական կուսակցութիւն, մի եւ ամբողջական իր ծրագրով, հաստատուն իր կանոնաւոր կազմակերպութեամբ։ Մեր աչքի առաջ դեռ պայթեց, իբրև տարրերքի չեղած հողմ, գործադուլները հարաւում։ Մեր աչքով դեռ տեսանք, ինչպէս միապետութեան ծառաների ձեռքով աւազակաբար կողոպտուած և քաղաքական իրաւազրկութեան հանգոյցի մէջ խեղդուող դայլափառ ազգութիւնները Ռուսաստանում համակրանքով մեկնում էին իրանց ձեռքը յեղափոխական պրոլետարիատին, իբրև միակ ճշմարիտ մարտնչող ազգութիւնների ազատագրութեան, և դեռ մեր լսողութեան մէջ չէին խլացել գարնանային աւտաբեր փոթորիկների արձագանգները—ցոյցերը։

„Եւ ահա այժմ, առնելով մաղթանքների, աղօթքների, ուղերձների, ցոյցերի, հրճուանքների լուրերը, որոնք ողջունում են պատերազմական կոտորածը և դրա ստեղծիչ—կայսրին ու Սիբիրի միապետին, Կիշինեւի ցարին ու Վիլնայի դահճին, Լեհական, Հայկական, Ֆինլանդական, համա-Ռուսաստանի խեղդողին և այլն, և այլն, և այլն, — կարելի է կարծել, թէ ռուս պրոլետարիատը փոխուել ու դարձել է ոչխարների կոյր հօտ, որ՝ պատերազմի „խաղաղասէր“ ցարիզմի համար մի նոր շանթարգել է։

„Մենք չը գիտենք, թէ խակապէս դրութիւնն ինչ է, և լաւ գիտենք, թէ ինչ արժէք ունին կառավարական տուած տեղեկու-

---

Բեհրամ—Եւ վա՛յ մեր գլխին, դրանց չափ չը կանք։
Զմրուխտ — Փոխանակ իրար ձեռք կառկառելու՝
Մենք, ընդհակառակն, իրար տուն քանդում,
Իրար նամուս ենք ոտնատակ տալիս,
Ուժասպառ անում գեղը հիմնովին
Ու այդպէս թեւեր տալիս իշխանին՝
Մեր գլխից վերեւ սաւառնել, հափռել,
Գոփել ու ջոփել, գճռել ամեն բան,
Ամեն իրաւունք ոտնատակ տալով
Մինչեւ հայրենի մեր սուրբ օջախներն
Պղծելու չափ էլ առաջ գնալու...

Մի գիւղացի—Չէ՛, Զմրուխտ բաջի, անցան այլեւս
Մեր յիմարութեանց այդ ոսկի օրերը.
Իշխանը իրան վերջին այս քայլով
Մեր աչքը բացեց. մեզ վարպա դարձրեց
Մեր սրտի է՛ն սուրբ լարին զարկելով...
Օջախի պղծո՛ւմ. այդ չէր սպասւում...
Օ՛, թոյլ չենք տալ նրան այդ քայլը անել.
Կը խեղդենք նրա ոտնձգութիւնն
Հէնց իրա բնում, միահամուռ ոյժով...
Միամիտ եղէք . . .

Գիւղացիք — Զափից անցնողը
Անպատիժ չի մնալ. դուք անհոգ կացէք։
(հեռից լսւում է Լեւոնի աղաղակն ու կոչը).

Լեւոն — Գալիս են, գալի՛ս, ա՛խ, ամա՛ն. հայրիկ,
Դէ պատրաստ կացէք, բահ, բրիչ վերցրէք.
Զարդ-փչուը արէք անիրաւներին ..
Իմ նշանածին, իմ ազիզ եարին
Ձեռքից մի տուէք...

(Այդ բանը լսելով բոլորը շփոթւում են մի բոպէ. միայն Զմրուխտը վեր ցատկելով՝ ինքնավստահ եւ կատաղի ձայնով գոչում է)

Զմրուխտ — Գալի՛ս են, թո՛ղ գան . . .

(Սկսում է մարդուն ու գիւղացոց մէկ մէկ փայտ. թի, բահ եւայլն ցրւել. ինքն էլ վերցնում է մի մանակ եւ դռան առաջը կտրում։ Ներսից լսւում է Սալբիի վայնասունը. լացն ու կոծը եւ ընդհատ խօսքեր ու բացականչութիւններ).

Սալբի — Ա՛խ, վայ իմ օրին... վա՛յ իմ արեւին...
Վա՛յ մեր նամուսին... վայ, վայ. վայ, ա՛խ. վայ.

Զմրուխտ — (կատաղի ձայնով գոչում է)
Լռի՛ր, ա՛յ աղջիկ... ի՞նչ ես վայ կանչում...

Բեհրամ — (դիմելով կանգնած գիւղացոց).
Դէ՛հ, ա՛յ ախպէրներ, իմ դարդի ընկեր,
Հասել է ժամը էլ ինքնօգնութեան.
Կորովի եղէք. գեղի թասիբը
Գետին մի՛ գցէք... դէ պաչտ պանեցէք...

Գիւղացիք — Միամիտ եղէք մեր կեանքը կըտանք,
Օջախի պատիւն պղծել չենք թոյլ տալ...
(Տան վրայ են յարձակւում երկու զինուորականներ եւ Իշխանի ծառայողների մի խումբն գոռում-գոչիւնով).

Զինուոր — Տե՛ս անղգամին նա է դէմ կանգնել.
Նա էլ է ուզում մեզ ընդդիմադրել...

Զմրուխտ — Այո՛, ես միայն, թոյլ արարածս
Պաշտպան կը կանգնեմ իմ խեղճ օջախին,
Կը մարտնչեմ իմ պիղծ թշնամու դէմ
Եւ մինչեւ վերջին շունչս չը փչեմ,
Թոյլ չեմ տալ նրան չէմքս ոտք կոխել։

Զինուորներ — Հեռո՛ւ անզգամ. մի վայրահաչիլ
Թէ չես ուզում հէնց չան սատակ լինել։

Բեհրամ — Լռեցէ՛ք. վատեր, գարշ արարածներ.
Ձեր յոխորտանքից էլ մենք չենք վախում.
Ձեր գազանութիւնների ժամն է անցել...
Շուտով ամենքիդ մենք վերջ կը դնենք...

Ծառաներն — Մի՛ համարձակւէք անպատիւ խօսել
Եւ հեռու կացէք. զուր է ձեր ջանքը.
Թանգ է մեզ համար իշխանի կամքը.
Մեր կեանքի գնով այն կը կատարենք։

Զմրուխտ — Չը համարձակւէք չէմքս ոտք կոխել
Թէ չէ ջարդ-փչուր կանեմ ամենիդ.
Այ դուք զազրելի վատ ընչաքաղցներ...

(Ծառաները յարձակւում են. Զմրուխտը կռիւի կերպով դիմադրում է, բայց շուտով վայր է ընկնում մի մահակի հարուածից։ Առաջ են վազում Բեհրամն ու գիւղացիք. միւս կողմից վրայ են պրծնում զինուորներն ու կրակ անում. քիչ թեթեւ կուռից յետոյ երկուսին վիրաւորելով ցրւում են բոլորին։ Ծառաներն ներս են գնում եւ դուրս բերում ուշաթափ Սալբիին ու խրոխտալով գնում են գոչելով). --

Ծառաներն — Ահա ձեզ խրատ...

(Միւս կողմից երեւում է Լեւոնն կատաղի գոչիւնով)

Լեւոն — Է՛յ վայրենիներ...
Ա՛յ դուք գիշատիչ, անարգ գազաններ...

Զինուորներ — Մի՛ վայրահաչիլ եւ մի՛ մօտենար
Թէ քո կեանքը թանգ ես գնահատում։

Լեւոն — Չը մօտենա՛լ եւ թոյլ տալ ձեր լպիրշ
Չոքերում մնայ իմ ազիզ եարը.
Իմ սէրն ու կեանքը... այդ ես չեմ կարող։
Թո՛ղ խողխողեմ ես դրա ոտքի տակ...
Հոգ չէ՛ ինձ համար, սակայն յուսով եմ,
Վաղը կը ծագէ մեզ նոր արշալոյս
Եւ իմ եղբայրներն մեր գեղացոց հետ
Ձեռք ձեռքի տրւած, դիակս կոխելով
Կը խուժեն ձեզ վրայ եւ կը տապալեն
Ձեր իշխանութիւնն... Իմ ազիզ եարին,
Իմ խեղճ Սալբիին դեռեւս չըպղծած
Կը փրկեն ձեր այդ լպիրշ ձեռքերից...

(Ցարձակւում է)

(Շարունակելի) Վարագոյրն իջնում է

թիւնները․ Բայց և այնպէս հարկ ենք համարում ներկայ կոչն ուղղել մեր բոլոր յեղափոխական ընկերներին ։

«Պատերազմը մեր կուսակցութեան համար առաջ է բերում մէկ ամենակարեւոր պայման։ Այս վճռական րոպէին յեղափոխական սօցիալ-դէմօկրատիան պէտք է կանգնած լինի իր պատմական կոչման բարձրութեան վրայ։

«1877 թ. կառավարութեան համար դեռ դիւրին էր կոտորածը զարդարել մարդասիրական և մինչև իսկ ազատամիտ զգեստով («եղբայր-սլաւներ, ազատագրութիւն լծից» և այլն)։ Բայց հիմա, երբ խնդիրը միայն կայանում է «մեր առևտրական ինտէրէսներում», այսինքն մեր վաճառականների շահերում, — և այս հանրական սպանութիւններն այդ «կուլտուրական նպատակով» պաշտօնական ֆրազաբանութիւնը դարձնում է մի տեսակ հայրենական պատերազմ։

«Սօցիալ-դէմօկրատիան ամենալայն և ժրաջան ագիտացիայով պէտք է լուսաբանէ միլիտարիզմի և պատերազմի նշանակութիւնը, որ տալիս են միայն մահ, աղքատութիւն և արցունք. պէտք է մերկացնէ իսկական աստառը շովինիզմի ճրճռան ֆրազների, պէտք է յիշեցնէ, թէ ո՛ւմ ուսերի վրայ են ընկնում քաղաքային վարչութիւնների առատաձեռն նուիրատուութիւնները։

«Հաւատարիմ հպատակութեան ցոյցերին, մենք պէտք է պատասխանենք ամէն կողմերում յեղափոխական մասսայի ցոյցերով։ Կարմիր դրօշը մենք պէտք է բարձրացնենք ամեն տեղ, ուր բարձրացնում են «ազգայինը»։

«Մառայական մամուլի հայրենասիրական ֆսֆսոցին «Ռուսաստանի ինտէրէսների մասին Հեռաւոր Արևելքում» մենք պատասխանե՛նք ժողովրդի կուլտուրական անթիւ պահանջների ցուցմունքով։ Հերի՛ք է արիւն կապիտալիստական Մօլօխի վաճառանոցների համար... Թող կորչի՛ պատերազմ և միլիտարիզմ։

«Մարդատեաց պոռոցներին «Ռուսաստանի թշնամիների» մասին՝ մենք կը պատասխանենք այս կոչով — «պրոլետարնե՛ր բոլոր երկիրների, միացէ՛ք»։

«Պաշտօնական աղմուկին՝ հաւատարիմ հպատակութեան զգացմունքի մասին, որոնք միացնում են «բոլոր ռուսներին առանց խտրութեան ազգութիւնների», մենք կը պատասխանենք ճշմարիտ արտայայտութեամբ այն զգացման, որ միացնում է ամեն ազգութիւններին Ռուսաստանում։ Մենք կը պատասխանենք. — Թող կորչի՛ միապետութիւն։

«Մեզ մի րոպէ անգամ չէ լքում այն խորին յոյսն ու հաւատութիւնը, որ յեղափոխական պրոլետարիատի հզօր ձայնը բացարձակաբար ամբողջ Ռուսաստանի դիմաց կարձակէ (և գուցէ արդէն արձակում է) իր դատապարտութիւնը միապետութեան նոր ոճիրի դէմ։ Եւ մենք, որ դուրս ենք ձգւած շարքերից, անում ենք այն բոլորը, ինչ կարող ենք. — Թո՛ղ այս կոչը լինի մեր ցոյցն ընդդէմ ցարերի կառավարութեան։ Թո՛ղ մեր ձայնը միախառնէ Ռուսաստանի պրոլետարական ընդհանրութեան բացարձակ բողոքի հետ։

«Թո՛ղ կորչի՛ միլիտարիզմ. Թո՛ղ կորչի՛ միապետութիւն։ Կեցցէ՛ քաղաքական ազատութիւն։ Կեցցէ՛ միջազգային յեղափոխական սօցիալ-դէմօկրատիա»։

(Ստորագրութիւններ)

Փետրւար 1904 թ.
Ակատուեվի Տաժանակիր Բանտ

«ՀՆՉԱԿ»
(No 4—6. Ապրիլ—Մայիս, 1904.)

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

X

ԲԻԲԻ-ՀԷՅԲԱԹՈՒՄ ԷԼ

Բիբի-Հէյբաթը մի փոքրիք արուարձան է, Բագւից մօտ 3 վերստ հեռաւորութեան վրայ։ Այդտեղի հողը նաւթաբեր է։ Այդտեղ կան մօտ 30 նաւթահանքեր, որոնց թւում և մի քանի գործարաններ (ЗАВОДЪ) ու արհեստանոցներ։ Ամեն մի նաւթահանք էլ ունի իր յատուկ արհեստանոցը, ուր պատրաստւում են ու նորոգւում զանազան գործիքներ և մեքենաներ իրենց պէտքերի համար գլխաւորապէս։ Այդ նաւթահանքերում ու գործարաններում ինչպէս և արհեստանոցներում՝ աշխատում են մօտ 5000 բանւորներ Կովկասի և Ռուսաստանի, ինչպէս նաև Պարսկաստանի, ազգութիւններից։ Դրանց թւում կան մօտաւորապէս 1500 հայ բանւորներ, որոնց մեծամասնութիւնը եկած է Կովկասի զանազան նահանգների զանազան գիւղերից. դրանց մէջ կան և՛ տաճկահայ բանւորներ թւով մօտ 50։

Մի կողմից վարելահողերի սակաւութիւնը, երկրագործութեամբ գիւղում տուն պահելու անկարելիութիւնը, միւս կողմից գիւղական մանր արհեստների այլևս անպէտք հանդիսանալը — շնորհով խոշոր արդիւնաբերութեան ապրանքների աժան գնով գիւղերում մուտք գործելուն — գիւղացիներին հնարաւորութիւն չեն տալիս իրենց ծննդավայրում մի կերպ քարշ տալ իրենց դառն կեանքը։

Բացի այդ, ապրելով մի սև, չարքաշ կեանքում, նրանք ենթակայ են ամեն տեսակ զրկանքների և կեղեքումների, որոնք կատարւում են բազմազան գիշատիչների կողմից։ Նրանց անխիղճ կերպով, ամեն քայլափոխում, ճնշում են ռուս կամ հայ պաշտօնեաները, որոնց պահանջներին ու կաշառքներին չափ ու սահման գնող չը կայ։ Վամպիրի նման նրանց արիւնը ծծում են գիւղի «զօռբաները», «իշխանները», «բազարի մարդիկ» — փողատէրերը — և դրանցից ակամայ ստացած պարտքերի անասելի չափի հասած տոկոսների ծանրութեան տակ տքնում են գիւղացիները։ Վերջիններին հարստահարում են հայ հոգևորականութիւնը, վանքերը՝ աւելի մեծ չափերով։ Աւելի անգութ կերպով հարստահարում է և՛ ռուս բռնակալ միապետութիւնը, իր հպատակների այդ «պաշտպանը», որի դրած բազմաթիւ հարկերի ծանրութեան տակ այսօր հեծում է Կովկասի ամբողջ ազգաբնակութիւնը, հեծում են և՛ լայնատարած Ռուսաստանի բոլոր, բոլոր գիւղացի բնակիչները։

Այո՛, գիւղացին այսօր անկարող է ապրել իր հայրենիքում, իր տանը։

Եւ ահա, թողած իր սիրելիներին, սրահի մի անկիւնը գցած այլևս անպէտք հանդիսացած նահապետական, դարաւոր գութանն, խոփն ու գերանդին, թողած իր քաղցրիկ բնակավայրը, որի բնութիւնը սքանչելի է, գեղեցիկ. հրաժեշտ տալով իր ծանօթ, սիրելի վայրերին, նրա բազմերանգ ծաղիկներով զարդարւած մարգագետիններին, ուր նա ազատ, մաքուր օդ էր շնչում. սառնորակ աղբիւրներին, ուր ամառւայ տապերին նա իր ծարաւն էր յագեցնում. հրաժեշտ տալով իր հայրենիքի դարաւոր, խորհրդաւոր անտառներին և մռայլ, վիթխարի լեռներին ու խոր-խոր ձորերին, ուր ամեն ինչ վեհ է, բարձր, ուր մարդ արարածն ինքը, կարծես, ապրելով նրանց մէջ, հոգեպէս բարձրանում է առօրեայ կեանքի մանր-մունր հաշիւներից և մոռացած բոլոր հոգսերն ու դարդերը՝ ընկնում է մի այլ աշխարհ, նոյնպէս վեհ, նոյնպէս բարձր... մնաս բարև ասելով իր հայրենի երկրի բոլոր սրբազան, նւիրական վայրերին ու բնութեան հրաշալիքներին—նա, գիւղացին, ասում ենք, արտասուքը աչքերին, վշտացած սրտով, պարտքերը վճարելու և մի քիչ ազատ շունչ քաշելու վարդագոյն յոյսերով՝ հեռանում է, գալիս արդիւնաբերական քաղաքները աշխատելու, իր ֆիզիքական ոյժը ամենաաժան գնով ծախելու կապիտալիստին։ Հպարտ լեզգին էլ այսօր իջած իր հպարտ լեռներից, նոյնն է անում։

Ինչո՞ւ էք թողել գիւղը, — հարցնում եմ գիւղացուն։ Նա տալիս է իր անպաճոյճ, պարզ պատասխանը, ինչպէս ինքն է հասկանում։

— Քը մատաղ, չէնըմը գործ կայ ո՛չ, հունձ անինք, էկալ ընք շահար գործ ճարելի հետի, — ասում է մէկը։

— Խաչէյին ջան, ծնց անենք, չենք կարում գեղըմ ապրել, փող չունինք, որ կարենանք մեր քուլֆաթը պահել, — ասում է երկրորդը։

— Ծիրացու ջան, ես ինչ գիդամ որ մինն ասեմ, գեղըմը պարտք ունիմ, սանատներ ունիմ, քեասիբ եմ, ըրեխանց տէր եմ, տանտէր եմ, հրէ գամբակայ ըստի եմ եկել, որ կարենամ, թէ Աստուծ աջողի, մխելոց փող յետ գցել իմ ցաւերի համար, — պատասխանում է երրորդը, և այլն։

Եւ այդ պատասխանները տալիս, նրա միտքը նորից սլանում է դէպի իր սիրելիները, սքանչելի բնակավայրը։ Նա, այդ ժամանակ, տեսնում եմ, լրջանում է, աչքերը գցում գետին և կամացուկ հառաչում, որ չը նկատւի։ Իսկ այդ հառաչը, ա՜հ, դա արդէն «տնտեսապէս քայքայւող թշւառ գիւղացու վշտալից ճիչն է, աղաղակը, որը առաջացել է ներկայումս տիրող քաղաքական, տնտեսական անտանելի կարգերից, կեանքից, նրա խիստ, անողոք հարւած-օրէնքներից։ Եւ այդ օրէնքներն են դարձել, որ ժամանակին վերջ են դնելու բոլոր տանջւածների, բոլոր հարստահարւածների համանման հառաչներին. Նրանք վերջ են դնելու նաև, այդպիսով, ամեն կարգի վամպիրներին, պարազիտներին. նրանք բերելու են ամենի համար մի նոր կեանք, ազատ, երջանիկ եթէ... եթէ գիւղացիք գիտակից լինելով իրենց շահերին, ջանք անեն, աշխատանք թափեն արագացնելու գալիք հրաշալի ապագան։

Այո՛, գիւղացին գալիս է «շահար գործի հետևից», կարծելով, որ իր վարդագոյն յոյսերը կիրականանան և այլևս չի պատահելու այնպիսի գիշատիչների, որպիսիք կային գիւղում։ Բայց մեր միամիտ գիւղացին հէնց առաջին քայլափոխում հանդիպում է փոքրիկ կաշառակերին։ Վերջինս գործարանի կամ նաւթահանքի գործակատարն է կամ հօր փորող վարպետը, որ նրան մի տեղ, պաշտօն, տալու համար նրանից րուբլիներ են շորթում, որը երբեմն խրօնիկական է դառնում—ամեն ամսւայ ռոճիկի մի որոշ մասը ստանալով։

Բագու — Ահրիման

(Շարունակելի)

Կալացի Հնչ. Մասնաճիւղի բացած հանգանակութեան արդիւնքը եղած է 125 ֆրանք։

Отговорникъ: Степанъ Г. Степанянъ
Търг. печат. и лит. Меркуръ—Русе.